

Το θέατρο ξαναβρίσκει το κοινό

Υστερα από 17 αιώνες το αναστηλωμένο μνημείο αποκτά και πάλι φωνή

ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΘΕΡΜΟΥ

«**Τ**ώρα μπορεί να τη ζήσουν και για... κατοίκηση;». Στιγμαίο ξάφνιασμα και αμέσως μετά αυθόρμητο γέλιο. «Πράγματι! Έχει γίνει ολόκληρη πόλη μετά τις αναστηλώσεις». Ο καθηγητής Πέτρος Θέμελης, ψυχή της αρχαίας Μεσσήνης εδώ και 27 χρόνια, βρίσκεται εφέτος στην ευχάριστη θέση να ανοίγει για το κοινό ένα σπουδαίο μνημείο της: το αρχαίο θέατρο που, αναστηλωμένο πλέον, στον βαθμό που αυτό είναι εφικτό ασφαλώς, «εγκαίνιαζεται» στη σύγχρονη εποχή με μια μουσική εκδήλωση της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών. Αιώνες μετά την εγκατάλειψή του και τη λεηλασία του λίθινου υλικού του, που οδήγησε στην παρακμή και εν συνεχεία στην κατάκωσή του από τόνους χώματος, το θέατρο θεωρείται πλέον ετοιμοπόλεμο για να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις, πάντα βεβαίως υπό όρους που το ίδιο το μνημείο θέτει. Το Σάββατο 3 Αυγούστου έτσι, σε μια συνεργασία του Ελληνικού Φεστιβάλ και του σωματείου «Διάζωμα», άριες και ντουέτα από την ιταλική όπερα θα αντηχίσουν σε όλο το κοίλο του. Περί τις 2.000 είναι οι θέσεις που μετρήθηκαν από το Ελληνικό Φεστιβάλ – μαξιλαράκι προς μαξιλαράκι – , ενώ το κοινό θα εισέλθει από τις δύο παρόδους, όπως στην αρχαιότητα, αλλά και από το διάζωμα. Ειδικά μέτρα έχουν ήδη ληφθεί εξάλλου για τα «δύσκολα» σημεία, όπως π.χ. το διάστημα μεταξύ της ορχήστρας και της πρώτης σειράς των εδωλίων όπου τοποθετήθηκαν προσωρινά μικρά, ξύλινα πατάκια για να προστατέψουν τους θεατές από τον αρχαίο αποστραγγιστικό αγωγό που κρύβεται από κάτω. «Είμαστε στην τελευταία φάση. Τοποθετούμε τα εδώλια

της δέκατης σειράς και ως την εκδήλωση θα έχουμε φθάσει τις δώδεκα. Αλλά θα συνεχίσουμε και μετά τα εγκαίνια ως το ύψος του διαζώματος» λέει ο κ. Θέμελης.

Το πρώτο μνημείο που συναντά κανείς στην αρχαία Μεσσήνη καθώς κατεβαίνει από το μουσείο προς τον αρχαιολογικό χώρο είναι το θέατρο, που εντοπίστηκε και αποκαλύφθηκε από τον ίδιο τον Πέτρο Θέμελη, ο οποίος το 1988 διέκρινε να εξέρχεται από το έδαφος μια άκρη του δυτικού κοίλου. Εκτοτε και παράλληλα με το υπόλοιπο έργο της ανασκαφής, της συντήρησης και της αναστήλωσης των μνημείων της αρχαίας πόλης άρχισε και ο καθαρισμός του θεάτρου. Γιατί η επίχυσή του έφθανε τα πέντε μέτρα, υπήρχαν πολλές ιδιοκτησίες, ενώ ακόμη και δρόμος περνούσε από πάνω του. Στο επιθέατρο μάλιστα είχαν χτιστεί στη βυζαντινή περίοδο και σπίτια. Με χρηματοδότηση από το Β' και το Γ' ΚΠΣ και τα τελευταία τρία χρόνια από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, τα κτήματα αγοράστηκαν, ο δρόμος απομακρύνθηκε, το χώμα επίσης και άρχισε ο αγώνας.

Η διαρπαγή

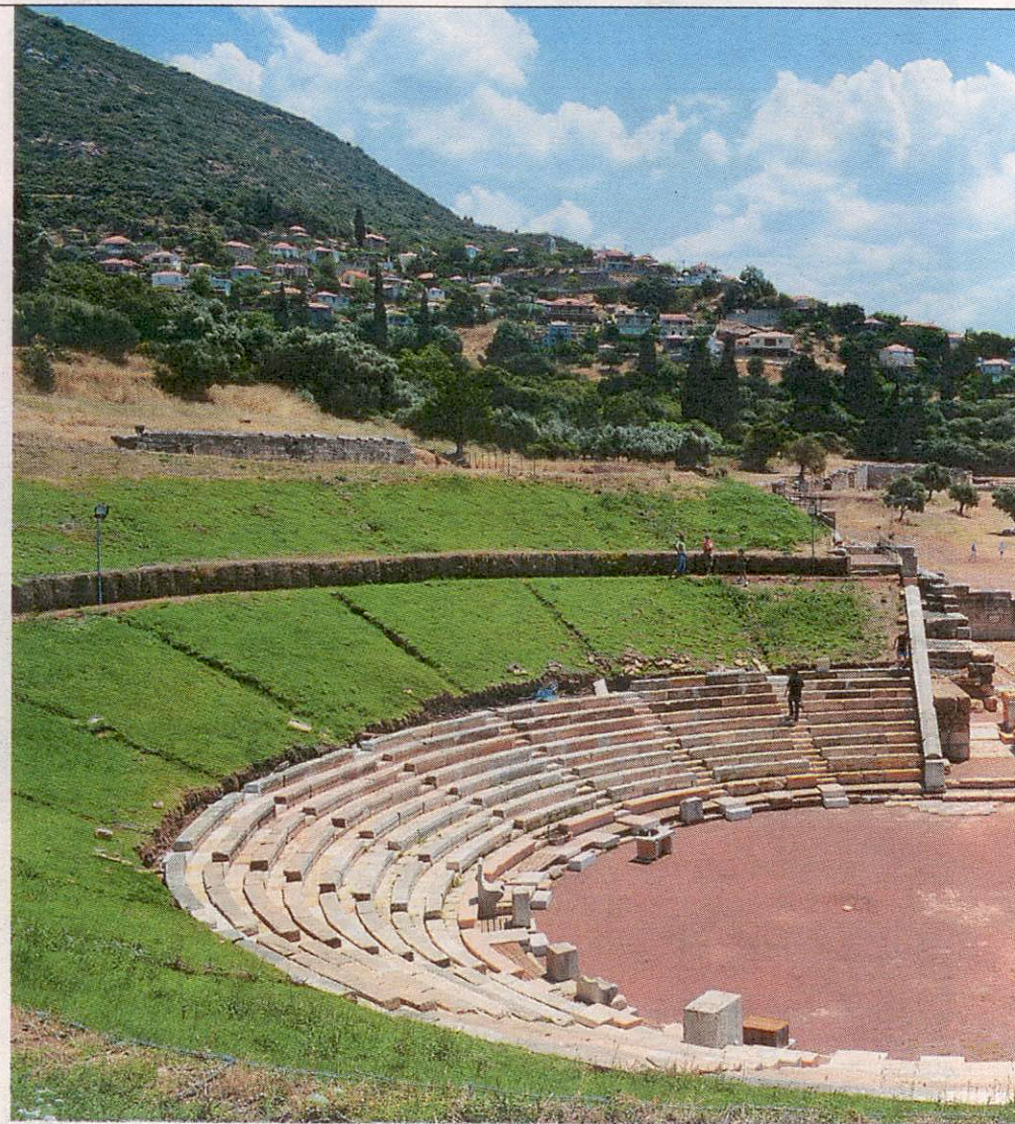
Το μεγαλύτερο μέρος από το υλικό του κοίλου βρέθηκε μέσα στην ορχήστρα! Από τα τέλη του 3ου - αρχές του 4ου αι. μ.Χ. με την εγκατάλειψη του θεάτρου άρχισε και η αποδόμησή του από τους ανθρώπους της εποχής που χρησιμοποιούσαν τους έτοιμους, λαξευμένους λίθους από τον σκληρό ασβεστόλιθο της περιοχής για τα δικά τους κτίσματα, οικίες ή ναούς. Πρώτα άρχισαν από το άνω κοίλο, από όπου έσπρωχναν τους λίθους που κατακυλούσαν προς την ορχήστρα. Κάτι που επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι το υλικό αυτού του τμήματος έχει εξαφανισθεί τελείως, όπως εξηγεί ο κ. Θέμελης.

«Προτιμούσαν τα κομμάτια

που μεταφέρονταν ευκολότερα, δηλαδή τα σκαλοπάτια και τις πλάκες των διαδρόμων, αλλά και τα αγάλματα που κοσμούσαν το θέατρο. Φυσικά, αναλόγως των αναγκών, τα μετέτρεπαν και σε ασβέστη, όπως δείχνουν οι δύο ασβεστοκάμινοι που έχουν εντοπισθεί κοντά στο θέατρο» λέει. Κάποια στιγμή ωστόσο επιπλεε προφανώς κορεσμός, οι αποξηλωμένοι λίθοι εγκαταλείφθηκαν – τύχη αγαθή φυσικά για εμάς τους νεότερους – ώσπου ο κ. Θέμελης αποκάλυψε τους εναπομείναντες, περί τα 2.000 εδώλια συγκεκριμένα, τα οποία ήταν συγκεντρωμένα στην ορχήστρα. Ούτε λόγος όμως για τα χάλκινα αγάλματα, που και αυτά ήταν τοποθετημένα στο θέατρο, καθώς ο χαλκός ήταν στους παλαιοχριστιανικούς αιώνες μια πρώτη ύλη κατ' εξοχήν σε έλλειψη. «Πήραμε τα συσσωρευμένα καθίσματα, τα πήγαμε σε διπλό χωράφι, τα στρώσαμε, τα βάλαμε στη σειρά και αρχίσαμε να τα μελετάμε. Έτσι έγινε η ταύτισή τους, εκπονήθηκαν οι μελέτες αποκατάστασης, εγκρίθηκαν και σήμερα ακόμη προχωρούμε βάσει αυτών» αφηγείται σήμερα ο αναστηλωτής της Μεσσήνης. Περί τις 4.500-5.000 θέσεις διέθετε το κάτω κοίλο με 20 σειρές εδωλίων ως το πρώτο διάζωμα και άλλες 6.000 θέσεις το άνω, με άλλες τόσες τουλάχιστον σειρές.

Οι θρόνοι

Πέντε θρόνοι για τους σημαντικούς πολίτες της αρχαίας Μεσσήνης βρισκόνταν στην πρώτη σειρά, από τους οποίους όμως σώζονται μόνο δύο. Στην πλάτη του ενός (στον άλλο δεν διασώζεται) έχει διατηρηθεί μάλιστα διακόσμηση με ανάγλυφα κεφαλάκια χήνας (!) ενώ μπροστά τους υπάρχει λίθινο υποπόδιο. Διάσπαρτα εξάλλου δίπλα τους βρίσκονται έξι βάθρα επάνω στα οποία υπήρχαν ισάριθμοι χάλκινοι ανδριάντες. Από τις επιγραφές συνάγεται ότι το σημαντικότερο και μεγαλύτερο ανήκε στον

Αποψη του αρχαίου θεάτρου της Μεσσήνης με τις αναστηλωμένες σειρές εδωλίων και την αποκατάσταση της σκηνής και του προσκηνίου. Το άνω διάζωμα καλύπτεται με αφρικανικό γρασίδι που οριοθετεί το περίγραμμά του

νεοπλατωνιστή φιλόσοφο Τίτο Φλάβιο Ισοκράτη, ενώ υπήρχε επίσης άγαλμα του Αδριανού και δύο πλαϊνές ορθογώνιες σχηματίζαν εξάλλου το ισόγειο της σκηνής. Εκεί, τοποθετημένα ανά δύο μέσα σε κόγχες, ήταν έξι αγάλματα ευεργετών και άλλων τιμωμένων προσώπων, όλα κολοσσιαίου μεγέθους, δηλαδή τουλάχιστον δύο μέτρων ύψους: ο Τιβέριος Κλαύδιος Σαιθίδας, μέλος της επιφανέστερης οικογένειας της Μεσσήνης κατά τη Ρωμαϊκή Εποχή και μέγας ευεργέτης, με χορηγία του οποίου έγιναν οι επισκευές και τροποποιήσεις στο θέατρο στα μέσα του 2ου μ. Χ. αιώνα, η μπτέρα του (ακέφαλο άγαλμα), ο θωρακοφόρος αυτοκράτορας Τραϊανός, ο θωρακοφόρος επίσης Αδριανός, ο Λούκιος Βέρος (σώζεται μόνο το κεφάλι) και ο Μάρκος Αυρήλιος (από το άγαλμα σώζονται μόνο τα πόδια). Ολα βρέθηκαν πεσμένα μέσα στη σκηνή και μαζί τους ορισμένα που ήταν τοποθετημένα στις κόγχες των άνω ορόφων, όπως το άγαλμα της Ισιδος Πελαγίας.

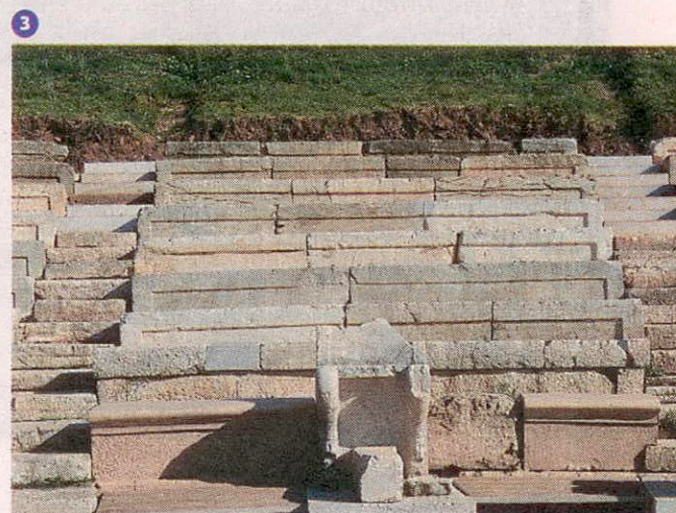
Η ύπαρξη σκηνοθήκης στην Ελληνιστική Εποχή, ενός μεγάλου οικοδομήματος, δηλαδή, για την αποθήκευση κινητής σκηνής, προκειμένου να προστατεύεται τον χειμώνα, αποτελεί μία από τις πρωτοτυπίες αυτού του θεάτρου, που απαντάται επίσης μόνο στα θέατρα της Μεγαλόπολης και της Σπάρτης. Η σκηνή κυλούσε επάνω σε τρεις παράλληλες αύλακες (που έχουν διασωθεί) με κοίλη εγκοπή για την υποδοχή των τροχών της. «Πήγαμα» από τη λέξη παρά-πηγμα ονομαζόταν στην αρχαιότητα, όπως εξηγεί ο κ. Θέμελης, προσθέτοντας ότι ακριβώς πίσω από τον βόρειο τοίχο της σκηνοθήκης υπάρχει μια πλακοστρωμένη άνοδος που οδηγεί στο μεσαίο διάζωμα του κοίλου.

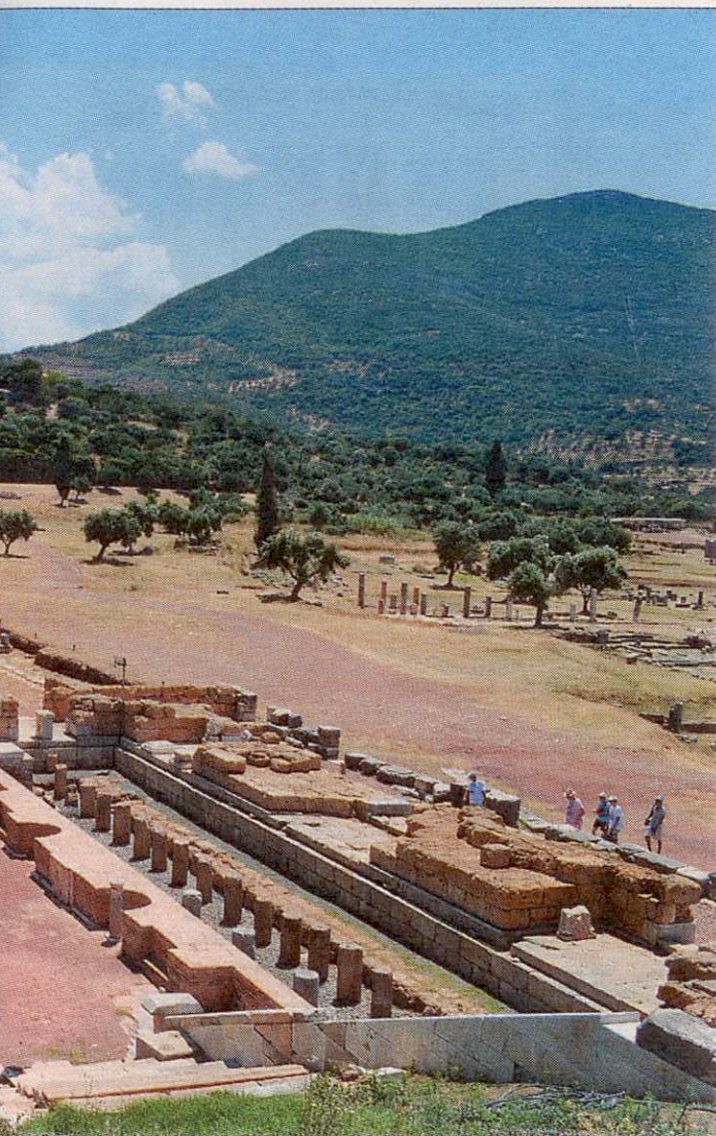
Η ρωμαϊκή σκηνή που διασώζεται σήμερα ήταν ιδιαίτερα πολυτελής. Η πρόσοψή της ήταν τουλάχιστον τριώροφη με θύρες, αψίδες και κόγχες που σχηματίζονταν από λευκούς αλλά και πολύχρωμους κίονες από μάρμαρο και γρανίτη! Στην κιονοστοιχία της κάτω σειράς υπήρχαν κορινθιακά κιονόκρανα

ενώ στις ανώτερες κιονόκρανα ιωνικά και αιγυπτιαζόντα. Μία κεντρική ημικυκλική κόγχη και δύο πλαϊνές ορθογώνιες σχηματίζαν εξάλλου το ισόγειο της σκηνής. Εκεί, τοποθετημένα ανά δύο μέσα σε κόγχες, ήταν έξι αγάλματα ευεργετών και άλλων τιμωμένων προσώπων, όλα κολοσσιαίου μεγέθους, δηλαδή τουλάχιστον δύο μέτρων ύψους: ο Τιβέριος Κλαύδιος Σαιθίδας, μέλος της επιφανέστερης οικογένειας της Μεσσήνης κατά τη Ρωμαϊκή Εποχή και μέγας ευεργέτης, με χορηγία του οποίου έγιναν οι επισκευές και τροποποιήσεις στο θέατρο στα μέσα του 2ου μ. Χ. αιώνα, η μπτέρα του (ακέφαλο άγαλμα), ο θωρακοφόρος αυτοκράτορας Τραϊανός, ο θωρακοφόρος επίσης Αδριανός, ο Λούκιος Βέρος (σώζεται μόνο το κεφάλι) και ο Μάρκος Αυρήλιος (από το άγαλμα σώζονται μόνο τα πόδια). Ολα βρέθηκαν πεσμένα μέσα στη σκηνή και μαζί τους ορισμένα που ήταν τοποθετημένα στις κόγχες των άνω ορόφων, όπως το άγαλμα της Ισιδος Πελαγίας.

Εκδηλώσεις

Μία από τις ιδιαιτερότητες του θεάτρου είναι οι υψηλές και οξυκόρυφες πυλίδες του μεσκάλες που ανέβαιναν εσωτερικά ως το άνω διάζωμα – από

**ΕΠΙΤΕ
& ΠΟΥ**

**Αρχαίο Θέατρο
Μεσσήνης,
3 Αυγούστου.
Συναυλία της Κρατικής
Ορχήστρας Αθηνών
με άριες και ντουέτα
από όπερες του Βέρντι
και του Πουτσίνι υπό
τη διεύθυνση του
Βασίλη Χριστόπουλου.
Τραγουδούν
η ρουμάνα υψίφωνος
Τσέλια Κοστέα και
ο βαρύτονος
Δημήτρης Πλατανιάς.
Εισπήρια από το
Ελληνικό Φεστιβάλ**

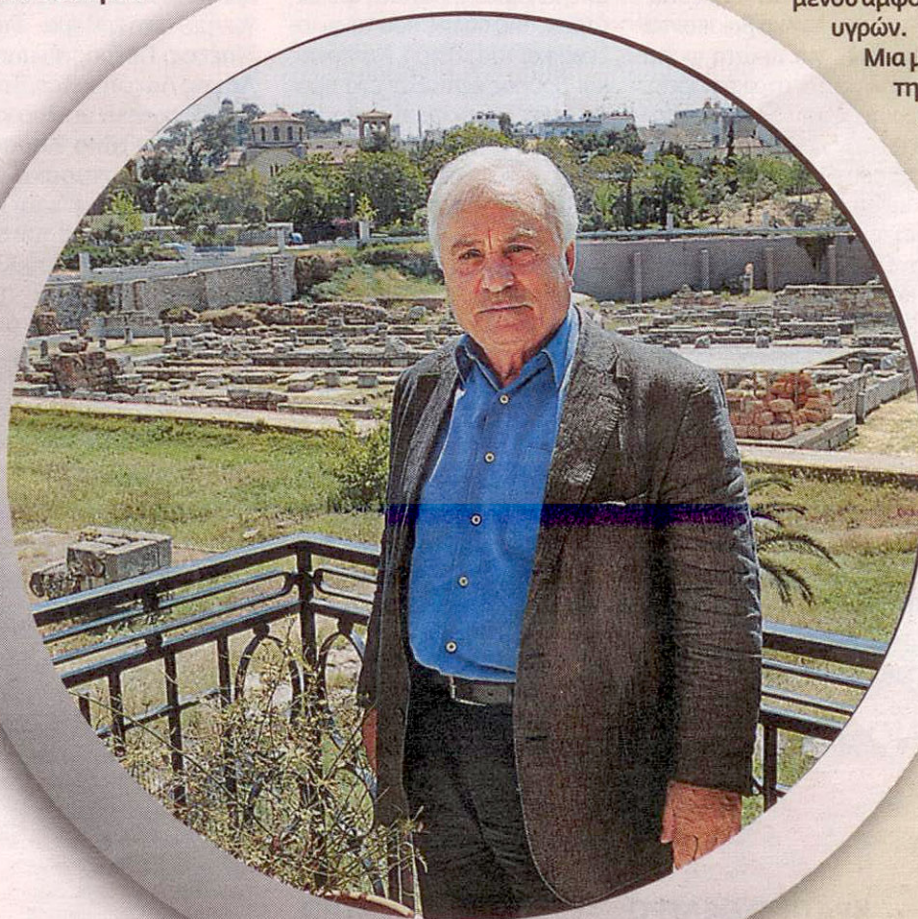
Στοές, κρεοπωλείο, παντοπωλείο

Με εξαιρετική διατήρηση και όλα τα μνημεία της στη θέση τους η αρχαία Μεσσήνη αποτελεί σήμερα το πρότυπο προς ανάδειξη και γνώση μιας αρχαίας πόλης. Οι επιβλητικές οχυρώσεις της, τα πολυάριθμα ιερά, οι κρήνες, τα ταφικά μνημεία, το θέατρο, το Στάδιο, ο πλούτος σε διασωθέντα αγάλματα, η Αγορά, οι πλατείες, οι στοές, οι οικίες και το ιπποδάμιο σύστημα οργάνωσής τους στον χώρο είναι μοναδικά. Στο Στάδιο, μήκους 196 μέτρων (η αναστήλωση έφθασε ως τα 190), οι κίονες υψώνονται

ως τα επιστήλια και τα τρίγλυφα. Η Βόρεια Στοά, που αναστηλώνεται επίσης αυτή την εποχή από τον καθηγητή Πέτρο Θέμελη, έχει μήκος 186 μέτρα διαθέτοντας περισσότερες από 10 διπλές κολόνες (δηλαδή, είκοσι). Θα πρέπει να ήταν η στοά των αθλητών αφού εκεί ήταν στημένα τα αγάλματά τους, από τα οποία δυστυχώς έχουν διασωθεί μόνο 12 βάθρα. Στην ανατολική άκρη της εξάλλου μία τράπεζα αγορανόμων για τη μέτρηση υγρών ήρθε στο φως σε τέλεια κατάσταση. Διαθέτει ακόμη και το καπάκι της, δηλαδή δύο πέτρινα πώματα που δημιουργούσαν εσωτερικά μια κόγχη σε σχήμα οξυϋθμένου αμφορέα για τη μέτρηση υγρών.

Μια μικρή στοά στο κέντρο της Αγοράς, τέλος, που αποκαλύφθηκε πρόσφατα έκρυβε ένα κρεοπωλείο. «Πήγαμε εκεί γιατί εξείχαν κάποιες κολόνες, όπου εντοπίσαμε τελικά ένα περιστύλιο. Υπάρχει και ο λίθος με την οπή όπου έδεναν το σφάγιο ενώ δίπλα σε μια τρύπα έτρεχε το αίμα» λέει ο κ. Θέμελης. «Σε μικρή απόσταση υπήρχε και το παντοπωλείο» προσθέτει.

Ο καθηγητής Πέτρος Θέμελης, ψυχή της αρχαίας Μεσσήνης εδώ και 27 χρόνια

εκεί ξεκινούσαν κλιμακοστάσια καθόδου που κατέληγαν στην ορχήστρα και όριζαν ταυτόχρονα τις κερκίδες – ενισχύοντας μια εικόνα φρουριακής αρχιτεκτονικής για το οικοδόμημα, η οποία, σύμφωνα με τον κ. Θέμελη, προοιωνιζόταν τα κολοσσιαία θέατρα και αμφιθέατρα της Ρωμαϊκής Εποχής. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό εξάλλου αποτελεί η συνύπαρξη όλων των εποχών στο ίδιο μνημείο: το κοίλο είναι ελληνιστικό. Η σκηνή σώζεται στη ρωμαϊκή φάση της, αν και παραμένουν οι ράγιες της κινητής ελληνιστικής σκηνής. Και το δυτικό ανάλημμα φέρει τεκτονικά σμάρδια που υποδεικνύουν την αποξήλωσή του κάποια στιγμή, όταν διευρύνθηκε προκειμένου να αποκτήσει άλλη μία κερκίδα – οπότε έγιναν έντεκα – και την επανασύνθεσή του.

«Δεν έχουμε μαρτυρίες για παραστάσεις αρχαίου δράματος» λέει ο κ. Θέμελης. Πολιτικές εκδηλώσεις γίνονταν μόνο σε αυτό το θέατρο και φυσικά πανηγυρικές εορτές της πόλης. Από την Ιστορία εξάλλου μαρτυρούνται δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις: όταν επισκέφθηκε τη Μεσσήνη ο Φίλιππος Β΄ της Μακεδονίας το 214 π.Χ. οι συζητήσεις του με τον Αρατο

τον Σικυνίο έγιναν δημοσίες στο θέατρο της πόλης παρουσία κοινού. Μερικά χρόνια αργότερα, εξάλλου, το 138 π.Χ., όταν ο στρατηγός της Αχαϊκής Συμπολιτείας Φιλοποίμην ο Μεγαλοπολίτης αιχμαλωτίστηκε από τους Μεσσηνίους, οι κάτοικοι της πόλης απαίτησαν να μεταφερθεί στο θέατρο για να τον δουν.

Στη Ρωμαϊκή Εποχή όμως οι συνθήκες είχαν πλέον αλλάξει και με κάποιες μετατροπές το θέατρο χρησιμοποιήθηκε και για μονομαχίες αλλά και ναυμαχίες! Στις πλάκες γύρω από την ορχήστρα ο κ. Θέμελης εντόπισε μάλιστα οπές για να δένονται τα δίχτυα με τα οποία την κάλυπταν ώστε να μην υπάρξει κάποιο ατύχημα στο κοινό. Όσο για τις ναυμαχίες, που ήταν αναπαράσταση σκηνών μάχης στη θάλασσα με πλοιοποιούς, η σκηνή κατακλυζόταν από νερό σε ύψος μερικών εκατοστών. Θηριομαχίες όμως δεν γίνονταν. «Μόνο στο Στάδιο» λέει ο κ. Θέμελης καθώς καμαρώνει το επίτευγμά του με την επιτυχημένη επιλογή της κάλυψης όλου του άνω διαζώματος από καταπράσινο αφρικανικό γρασίδι (κικουόγιουγκρας) που οριοθετεί το περίγραμμα αναδεικνύοντας το μέγεθος και το σχήμα του.

3. Ο θρόνος που έχει διασωθεί ολόκληρος στην πρώτη σειρά, ένας από τους πέντε που υπήρχαν στο θέατρο

4. Τμήμα της ανατολικής πλευράς του Γυμνασίου που έχει αναστηλωθεί

Τράπεζα αγορανόμου για τη μέτρηση υγρών με τα καπάκια της

